

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, доцента Тітка Івана Андрійовича на дисертацію Малахової Ольги Валентинівни «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Ступінь актуальності обраної теми. Підготовка відгуку офіційного опонента перш за все вимагає оцінити актуальність теми проведеного дослідження, оскільки за умови констатації неактуальності обраної тематики і відсутності реальної потреби у її науковому осмисленні, по суті втрачає сенс й подальша оцінка усіх інших параметрів дисертації. Стосовно роботи Ольги Валентинівни Малахової слід вказати, що як сама по собі заявлена тематика, так і зміст роботи та запропоновані авторкою висновки і рекомендації переконливо свідчать про відповідність дисертації вимогам сьогодення, а відтак про безумовну актуальність обраного для дослідження напрямку. Складно не погодитися із дисертанткою у тому, що основною умовою реалізації змагальності у кримінальному провадженні є забезпечення процесуальної рівності сторін, що не потребує наділення обвинувачення та захисту однаковими процесуальними правами, але вимагає дотримання балансу процесуальних можливостей сторін кримінального провадження. Процесуальна рівність сторін у кримінальному судочинстві досягається за допомогою інституту сприяння захисту, призначенням якого є компенсація менших процесуальних можливостей сторони захисту щодо обстоювання своєї правової позиції. Реалізація змагальності та забезпечення права на захист досягається через участь сторони захисту у кримінальному процесуальному доказуванні. Чинний Кримінальний процесуальний

кодекс України (далі – КПК) розширює можливості сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні, передбачаючи для неї певні способи збирання доказів. Проте процесуальні можливості підозрюваного та захисника щодо самостійного збирання доказів під час досудового розслідування не забезпечують реалізацію змагальності у кримінальному провадженні в повному обсязі, крім того, така нерівність прав сторін кримінального провадження у доказуванні не усувається під час судового провадження. Розширення прав сторони захисту у кримінально-процесуальному доказуванні повинно відбуватися з урахуванням специфіки її процесуальної діяльності, оскільки не можна наділити підозрюваного (обвинуваченого), захисника процесуальними правами зі збирання доказів, якими користується сторона обвинувачення. Таким чином, особливий науковий інтерес представляє реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні як правового засобу, спрямованого на нейтралізацію різниці обсягу прав сторони обвинувачення і сторони захисту щодо збирання доказів у кримінальному процесі (с. 5-6).

Викликає повагу й наукова сміливість авторки, яка, не зважаючи на розгляд питань інституту сприяння захисту в наукових дослідженнях багатьох правників (с. 6-7), все ж відважилась спробувати й власні наукові сили у подальшій розробці даної проблематики. Безперечно, факт попереднього дослідження іншими фахівцями тих чи інших питань сприяння захисту у кримінальному провадженні дає можливість спиратися на певний науковий фундамент, але жодним чином не знижує актуальності представленої до захисту дисертації. Річ у тім, що багато питань стосовно інституту сприяння захисту (як доктринального, так і практико-прикладного характеру) на сьогодні так і не знайшли однозначного вирішення у науці кримінального процесуального права, або потребують кардинального переосмислення, зважаючи на зміну парадигми кримінальних процесуальних правовідносин, у тому числі в аспекті забезпечення змагальності.

Безперечно, перелік чинників, які зумовлюють потребу в науковому дослідженні питань інституту сприяння захисту може бути продовжено. Проте, на

погляд офіційного опонента, вищенаведеного цілком достатньо для констатації високого ступеня актуальності обраної дисертанткою тематики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені в роботі наукові положення та висновки є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про достатній рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання дисертанткою вагомого обсягу літературних джерел з різних галузей наукового знання, використання як національного законодавства та наукових праць вітчизняних авторів, так й зарубіжного законодавства, міжнародно-правових актів та робіт правників інших держав.

Особливої вагомості надає роботі ґрунтована емпірична база, на яку спирається дисертантка, зокрема рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, узагальнення судової практики Апеляційного суду міста Києва, а також судові рішення місцевих судів, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2013-2016 роки. Про достатню глибину вивчення дисертанткою предмету дослідження свідчить список з 354 використаних наукових, нормативних та правозастосовчих джерел.

Достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання дисертанткою комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці. Історико-правовий метод дав можливість виділити напрями доктринального розвитку теорії *favor defensionis*. Метод системного аналізу використовувався при визначенні *favor defensionis* як інституту кримінального процесуального права. Завдяки використанню методу системно-структурного аналізу було визначено структуру інституту сприяння захисту. Формально-юридичний метод застосовувався при аналізі норм чинного кримінального процесуального права України з метою виявлення особливостей реалізації виняткових прав сторони захисту у кримінально-

процесуальному доказуванні. За допомогою порівняльного методу було проаналізовано розподіл тягаря доказування між стороною обвинувачення та стороною захисту у кримінальному провадженні України з урахуванням міжнародно-правових актів, зарубіжного законодавства та практики ЄСПЛ. Використання формально-логічного методу дозволило визначити понятійний апарат за темою дисертаційного дослідження. Метод моделювання дав можливість сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України. Аналіз роботи свідчить, що вказані методи застосовувались комплексно, з урахуванням їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що сприяло забезпеченню повноти і всебічності проведеного дослідження, а також об'єктивності отриманих результатів.

Враховуючи вказане, наявні всі підстави вважати, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних в ході дослідження результатів полягає насамперед у тому, що робота є першим у вітчизняній науці спеціальним, системним комплексним дослідженням реалізації інституту сприяння захисту у кримінальному процесуальному доказуванні, в якій розроблено концепцію зазначеного інституту з метою забезпечення балансу процесуальних можливостей сторін кримінального провадження щодо збирання доказів. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, і можуть бути зараховані до числа тих, що сформульовані вперше, слід віднести наступні:

- запропоновано та обґрунтовано доцільність визнання за стороною захисту права витребувати та отримувати лише документи-докази, а не речові докази, через відсутність у сторони захисту можливостей їх зберігання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, та складнощі дотримання належної процедури їх збирання;

- доведено необхідність надати стороні захисту право огляду захисником

змісту Інтернет-сторінок, доступ до яких не обмежується власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, та запропоновано правила фіксації його результатів, що полягає у протоколюванні та обов'язковому застосуванні безперервного відеозапису;

– доведено необхідність доповнення переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, що можуть бути оскаржені в порядку ст. 303 КПК України, рішенням слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;

– на основі положень міжнародно-правових актів, зарубіжного законодавства, а також практики ЄСПЛ запропоновано правовий режим презюмування події кримінального правопорушення, вчинення якого інкримінується обвинуваченому, тягар спростування якого покладається на сторону захисту, що можливо лише у кримінальних провадженнях щодо злочинів, які мають підвищений рівень суспільної небезпеки та зачіпають інтереси не лише однієї особи, а значного кола осіб, суспільства та держави в цілому, у контексті розподілу тягара доказування та сформовано умови правомірності такого презюмування, за яких не нівелюється презумпція невинуватості;

– доведено, що суд не має права відмовляти стороні захисту в дослідженні висновку експерта та у допиті свідків з тієї підстави, що інформація про висновок експерта та про свідків не була відкрита в порядку ст. 290 КПК України;

– доведено, що при розгляді клопотання про визнання доказу недопустимим діє презумпція недопустимості доказу, яку необхідно спростувати тому учаснику судового провадження, який подав суду доказ;

Окрім зазначеного, ряд наукових положень (с. 11-13) у значній мірі удосконалюють сучасне вчення про інститут сприяння захисту у кримінальному процесуальному праві та надають йому подальшого розвитку.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація характеризується логічним і чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, структура якого

забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики реалізації інституту сприяння захисту у кримінальному процесуальному доказуванні.

У розділі 1 «Правова природа інституту сприяння захисту» викладаються базові теоретичні положення, які послужили основою для подальшого дослідження питань реалізації інституту сприяння захисту у кримінальному процесуальному доказуванні: історія розвитку теорії сприяння захисту, інституалізація вказаної теорії, значення сприяння захисту, правова природа матеріалів, одержаних стороною захисту під час кримінального провадження.

Авторкою здійснено огляд як генезису законодавчого відображення теорії *favor defensionis*, так і розвитку наукових поглядів стосовно підходу сприяння захисту. Це у свою чергу надало можливість сформулювати уявлення щодо наукового розвитку теорії *favor defensionis*, а також дійти висновку про те, що у сучасній українській доктрині це питання лише фрагментарно згадується в дослідженнях, присвячених засаді змагальності та участі сторони захисту в доказуванні (окрім дисертаційної роботи Б.І. Яворського, яка базувалась на положеннях КПК 1960 р.). Як справедливо зазначає дисертантка, прийнятий у 2012 році КПК України поширив основи змагальності й на досудове провадження, внаслідок чого виникає потреба нормативного та практичного забезпечення процесуальної рівності сторін кримінального провадження. А це, в свою чергу, обумовлює необхідність подальшого наукового дослідження *favor defensionis* як правового засобу, спрямованого на забезпечення балансу процесуальних можливостей обвинувачення та захисту щодо самостійного обстоювання своїх правових позицій перед судом на підставі аналізу норм чинного кримінального процесуального законодавства України, практики його застосування, з урахуванням думок, висвітлених у науковій літературі, та зарубіжного досвіду (с. 28).

Доволі переконливо виглядає зроблений дисертанткою висновок про те, що у європейській науковій літературі немає єдності думок щодо трактування *favor defensionis*, хоча науковці одностайно визначають його як певний інструментарій, який зобов'язує владних суб'єктів кримінального провадження вчиняти

процесуальні дії, що сприяють захисту з метою забезпечення процесуальної рівності сторін (с. 31-32). Схвальним, на думку офіційного опонента, є й методологічний шлях, який надав авторці право висловити вищенаведене твердження. Зокрема, в основі зазначеного висновку лежить огляд не лише позицій науковців різних європейських країн, а й вивчення законодавства відповідних держав, на якому такого роду позиції базувались (с. 28-31).

Слушним є підхід авторки стосовно розстановки крапок над «і» у питанні термінології, яка використовується в найменуванні інституту *favor defensionis*. Зокрема, серед існуючих найменувань («перевага захисту», «виключні права захисту», «сприяння захисту»), авторка обстоює необхідність використання саме останнього, приєднуючись до аргументації інших дослідників (зокрема, В.Т. Нора) та відзначаючи, що аналіз процесуальних норм та правоположень, що впливають з них, дає підставу іменувати їх саме «сприяння захисту», а не його «перевагою» перед обвинуваченням. Будь-яка перевага означає: 1) якість, властивість, що вигідно відрізняє кого, що-небудь від когось, чогось; володіння вищими якостями порівняно з ким, – чим-небудь; 2) більша, ніж у кого-небудь, кількість; переважання в кількості; 3) виключне, особливе право на що-небудь; привілей. Латинський термін *favor defensionis* має одне із завдань – сприяння захисту. Тож, названий інституту радше назвати сприянням захисту. Адже надання переваги одній із сторін у змагальному за своїм типом (моделлю) кримінального провадження буде суперечити його основній засаді – засаді змагальності (с. 32).

Огляд іншого аспекту правового феномену *favor defensionis* надав дисертантці можливість звернути увагу, що вказане правове явище розуміється процесуалістами як окреме правило кримінального судочинства, як принцип кримінального процесу, як окремий інститут кримінального процесуального права або як правова конструкція. У свою чергу, проаналізувавши як нормативний, так і літературний матеріал, авторка доходить правильного, на погляд офіційного опонента, висновку про те, що сприяння захисту найдоцільніше визначати як правовий інститут (с. 33). При цьому в черговий раз маємо відмітити влучність застосування методології

обґрунтування висновків. У цьому випадку дисертантка застосувала комбінацію методів «доведення від зворотного» (продемонструвавши слабкі місця концепцій віднесення *favor defensionis* до числа окремих правил, принципів або правових конструкцій) та комплексну аргументацію власного висновку (навівши ознаки *favor defensionis* саме як правового інституту: охоплення сукупності правових норм, створення такими нормами особливого правового режиму, подолання декларативного характеру змагальності) (с. 32-38). При цьому особливу увагу, зважаючи на не типовість, звертає на себе аргумент авторки, відповідно до якого кримінальні процесуальні норми, що складають інститут сприяння захисту, забезпечують подолання декларативного характеру змагальності, перетворюючи її на ефективно діючу засаду кримінального провадження, що свідчить про однорідність соціального змісту складових частин даного правового інституту (с. 34). Доволі ефектно і переконливо виглядає аргументація авторкою своєї позиції стосовно того, що *favor defensionis* є саме інститутом (взаємопов'язаною сукупністю кримінальних процесуальних норм) шляхом наведення значної кількості конкретних положень КПК, які є не чим іншим як елементами концепції сприяння захисту (с. 36-37).

У підрозділі 1.3 роботи авторкою обґрунтовано актуальність розгляду теорії *favor defensionis* саме в аспекті доказового права і зроблено слушний висновок з приводу того, що з урахуванням специфіки процесуальної діяльності сторони захисту посилення її активності в кримінально-процесуальному доказуванні має здійснюватися в двох взаємообумовлених та взаємозалежних напрямках. По-перше, забезпечення належного правового порядку реалізації прав сторони захисту зі збирання доказів, що передбачені КПК України. По-друге, шляхом наділення підозрюваного (обвинуваченого) та захисника правами, що надають їм засоби впливу на процес збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні (с. 42).

Цілком логічним є розгляд авторкою в рамках першого розділу роботи питання правової природи матеріалів, одержаних стороною захисту під час кримінального

провадження, оскільки дане питання є частиною теоретико-методологічної бази для наступних розділів дисертації.

Заслуговує на увагу і підтримку позиція Ольги Валентинівни з приводу того, що оскільки відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України, допит свідка чи потерпілого здійснюється в судовому засіданні в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду, то такі матеріали мають надаватися обом сторонам кримінального провадження, що були присутні під час допиту (с. 46).

Цілком слушним видається й висновок дисертантки про те, що незважаючи на те, що правовий порядок витребування та отримання визначених не безпосередньо нормами КПК України, а Законами України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», матеріали, отримані в результаті проведення таких дій з дотриманням вимог вищевказаних законів, повинні вважатися такими, що отримані в порядку кримінального процесуального законодавства, а отже за умови їх належності мають визнаватися доказами (с. 48-49).

У розділі 2 «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінальному-процесуальному доказуванні у досудовому провадженні» авторкою ґрунтовно, послідовно і всебічно розглянуто форми прояву інституту *favor defensionis* при збиранні доказів на стадії досудового розслідування. При цьому цілком виправданою й такою, що забезпечує комплексність дослідження, є архітектоніка даного розділу: 1) збирання доказів стороною захисту у досудовому розслідування; 2) реалізація інституту сприяння захисту у процесуальній діяльності сторони обвинувачення зі збирання доказів під час досудового розслідування; 3) реалізація інституту сприяння захисту під час заявлення стороною захисту клопотань, що спрямовані на збирання та перевірку доказів; 4) реалізація інституту сприяння захисту під час ознайомлення стороною захисту з матеріалами досудового розслідування. У свою чергу такий підхід надав можливість сформулювати низку доктринальних та прикладних висновків, які заслуговують на увагу і підтримку.

Цілком доречною виглядає позиція авторки (на підтримку позицій інших дослідників) стосовно потреби передбачити процедуру «сумісної експертизи», яку мають проводити комісійно експерт, залучений стороною захисту, та експерт, залучений стороною обвинувачення. Тобто у випадку, якщо об'єкти при проведенні експертизи можуть бути знищені, слідчий, прокурор має відмовити у задоволенні клопотання сторони захисту у наданні зразків та роз'яснити стороні захисту право звернутися із клопотанням про проведення комісійної експертизи із залученням експерта і стороною захисту, і стороною обвинувачення. Ця експертиза має проводитись за рахунок державного бюджету України (с. 65).

Поділяємо також погляд щодо потреби реанімувати окремі положення КПК 1960 р., зокрема в частині зобов'язання слідчого, прокурора у разі залучення експерта, як за власним рішенням, так і за клопотанням сторони захисту чи потерпілого, знайомити сторону захисту з постановою про призначення експертизи, при цьому закріпивши за підозрюваним, захисником наступні права: заявляти клопотання про призначення експерта з числа вказаних ним осіб; заявити відвід експертові; ставити перед експертом питання; давати пояснення експертові; пред'являти додаткові документи; заявляти клопотання про призначення нової або додаткової експертизи; бути присутнім при проведенні експертизи з дозволу слідчого, прокурора та надавати пояснення під час проведення експертизи; знайомитися з висновком експерта (с. 65).

Викликає науковий інтерес і відповідає вимогам сучасної кримінальної процесуальної практики здійснений дисертанткою розгляд питання про отримання стороною захисту доказової інформації з Інтернет-сторінок. Слід погодитися із авторкою у тому, що враховуючи особливості відомостей, що одержуються внаслідок огляду Інтернет-сторінок, виникає запитання щодо правового порядку їх закріплення з метою уникнення їх спотворення та забезпечення їх допустимості як доказів. Вважаємо, що огляд Інтернет-сторінок повинен супроводжуватися протоколюванням, а також обов'язковим застосуванням безперервного відеозапису такого огляду. До протоколу огляду захисник зобов'язаний надати роздруковану

веб-сторінку та її скріншоти на електронному носії. Складений в результаті огляду Інтернет-сторінок захисником протокол з дотриманням вищевказаної процедури має визнаватись допустимим доказом і може використовуватися на підтвердження чи спростування обставин, що мають значення для кримінального провадження (с. 76).

Також обґрунтованою виглядає позиція з приводу потреби доповнення чинного КПК ст. 237-1, якою авторка пропонує унормувати можливість проведення огляду захисником.

Слід підтримати дисертантку й у її висновку щодо невтішності забезпечення в Україні права особи на конфіденційне спілкування із захисником. У цьому ключі досить переконливо виглядає пропозиція щодо доповнення п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України положенням наступного змісту: «побачення підозрюваного (обвинуваченого) з захисником мають проходити наодинці в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування» (с. 88).

Таким, що відповідає реаліям право застосовної практики є вказівка дисертантки на те, що ефективним способом протидії безпідставним відмовам слідчого, прокурора у доступі до матеріалів досудового розслідування до його завершення є оскарження таких відмов слідчому судді. Проте чинний КПК України залишив не розкритим питання щодо можливості такого оскарження (с. 108). Відтак, авторка цілком слушно пропонує ч. 1 ст. 303 КПК України доповнити п. 7-1 у наступній редакції: «рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником» (с. 106-108).

Завершує роботу **Розділ 3 «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінальному процесуальному доказуванні під час судового провадження у першій інстанції»**, який також містить ряд положень, цікавих з погляду науки кримінального процесу та корисних в аспекті прикладного правозастосування.

Значна увага приділяється авторкою дослідженню особливостей обов'язку і тягара доказування у кримінальному процесі (с. 119-129), що надало можливість

дійти висновку про те, що у ряді випадків покладання на сторону захисту тягар доказування відсутності події кримінального правопорушення не суперечить функціонуванню інституту сприяння захисту у кримінальному провадженні (с. 129).

Дисертантка також звертає увагу на те, що відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України, сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Тобто законодавець не зобов'язав сторону захисту надавати доступ до висновку експерта. Тому, на переконання авторки, практику суддів, у рамках якої відмовлено у приєднанні висновку експерта до матеріалів кримінального провадження тому, що він не відкривався в порядку ст. 290 КПК України, слід визнавати не правильною (с. 131). При цьому, на погляд офіційного опонента, в цьому ключі доречно було б спробувати знайти причини такого законодавчого підходу, про що більш детально буде вказано далі.

Доволі цікавою і такою, що заслуговує на підтримку видається пропозиція щодо необхідності нормативного закріплення «асиметрії правил допустимості доказів» та запропонована нормативна конструкція (с. 143-144).

Окремим блоком роботи є питання активності суду у контексті сприяння захисту, що також становить невід'ємну частину предмету дослідження. Розгляд проблематики під таким кутом зору надав можливість авторці дійти переконання у тому, що активність суду у кримінально-процесуальному доказуванні обмежена дією принципу змагальності з метою забезпечення неупередженості судового розгляду. Проведення судово-слідчих дій за ініціативою суду має здійснюватись для перевірки належності, допустимості та достовірності доказів, що надані сторонами кримінального провадження. Враховуючи, що процесуальні можливості сторони захисту зі збирання доказів під час досудового провадження обмежені, внаслідок чого сторони постають перед судом з нерівною сукупністю доказів, необхідно

передбачити субсидіарну активність суду у кримінально-процесуальному доказуванні з метою компенсації «процесуальної слабкості» сторони захисту. Субсидіарна активність суду у кримінально-процесуальному доказуванні в інтересах захисту є проявом реалізації інституту сприяння захисту (с. 160-161).

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження, все ж варто відзначити, що воно містить окремі положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час його захисту.

1. Дещо спірним виглядає твердження про те, що саме дисертанткою «вперше запропоновано розглядати як частину інституту сприяння захисту сукупність правових норм, що встановлюють обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту» (с. 10). Безперечно, авторка забезпечила розвиток даного підходу саме в контексті кримінального процесуального інституту сприяння захисту, наповнила його новим змістом у світлі положень КПК 2012 р., запропонувала шляхи удосконалення окремих нормативних приписів, якими вказаний підхід представлено. Тим не менш, на погляд офіційного опонента, сама ідея розглядати обов'язки осіб, які мають владні повноваження, вчиняти процесуальні дії в інтересах сторони захисту як елемент забезпечення права на захист (у тому числі в ключі сприяння захисту зі сторони органів публічної влади) вже висловлювалась у кримінальній процесуальній доктрині (див. напр.: Кримінальний процес : підручник / за ред.: В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевой, О. В. Капліна, О. Г. Шило. – Харків : Право, 2013. – С. 108).

2. На с. 57 дисертанткою зроблено висновок про те, що «сторона захисту не може одержувати речі в результаті витребування та отримання». Вказаний умовивід базується на двох основних аргументах: а) відсутність нормативно встановленого обов'язку сторони захисту оглянути, сфотографувати та докладно описати в протоколі огляду речові докази, які отримані або вилучені; б) неможливість забезпечення належного порядку зберігання речей підозрюваним, захисником (на відміну від

сторони обвинувачення, порядок зберігання речей якою детально врегульовано в Постанові Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104). Разом із тим в подальшому дисертантка пропонує дозволити стороні захисту (зокрема в особі адвоката) здійснювати протоколювання різного роду процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів (с. 59), то ж не зрозуміло, чому питання з оформленням одержання речових доказів стороною захисту не можливо вирішити у такий же спосіб? Стосовно ж тези про «сумнівність добросовісного зберігання стороною захисту речового доказу» (с. 57), маємо зауважити, що, на жаль, практика також демонструє випадки недобросовісного ставлення й сторони обвинувачення до вилучених речових доказів (див., напр. : *Вирок Апеляційного суду Харківської області від 6 червня 2011 р. у справі № 1-10/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16266749>*), тож у цьому ключі питання переваг у добросовісності зберігання речових доказів тією чи іншою стороною залишається спірним.

3. На с. 59 дисертантка висловлює переконання, що одержання копій документів стороною захисту повинно супроводжуватися складанням протоколу, в якому би зазначалося: час і місце прийняття документа; дані про особу, яка їх надає; реквізити документа, а також підпис володільця документа. В цілому не заперечуючи проти такої новації, все ж хотілося б почути позицію дисертантки, чому у даному випадку протоколювання є більш доцільним, аніж використання супровідного листа або опису документів, що передаються?

4. На с. 83 дисертації дисертантка висловлюється за підтримку положень, які пропонують автори проекту Закону України «Про внесення змін до статті 276 Кримінального процесуального кодексу України (щодо повідомлення про підозру)»: у п. 1 ст. 276 КПК України встановити, що повідомлення про підозру здійснюється не пізніше 6 місяців з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Якщо у цей строк повідомлення не буде вручено, прокурор, слідчий суддя зобов'язані закрити провадження у справі на підставах ст. 283, 284 КПК. У цьому ключі, на погляд офіційного опонента, відкритими залишаються принаймні 2

питання: а) за якою підставою з передбачених у ст. 284 КПК в цьому разі має закриватися кримінальне провадження?; б) наскільки виправданим є запропонований підхід, враховуючи існування випадків, коли протягом 6 місяців з моменту внесення інформації до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань не вдається встановити особу, яку можна розглядати як потенційного підозрюваного?

5. На с. 86 дисертації, відстоюючи право підозрюваного, обвинуваченого бути вільним у виборі свого захисника, дисертантка пропонує доповнити ст. 49 КПК України ч. 4 у такій реакції: «Підозрюваний, обвинувачений має право заявляти клопотання про призначення адвоката для здійснення захисту за призначенням з числа вказаних ним осіб», а також доповнити ст. 19 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» ч. 5 наступного змісту: «Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний, за можливістю, забезпечити призначення адвоката для здійснення захисту у кримінальному провадженні за призначенням із числа осіб, вказаних підозрюваним, обвинуваченим». При цьому, на погляд офіційного опонента, позиція дисертантки потребує роз'яснення, зокрема щодо таких питань: 1) положення «Підозрюваний, обвинувачений має право заявляти клопотання про призначення адвоката для здійснення захисту за призначенням з числа вказаних ним осіб» слід розуміти як можливість підозрюваного, обвинуваченого вільно обрати адвоката за призначенням з числа тих, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, чи з числа всіх адвокатів, інформація щодо яких є в Єдиному реєстрі адвокатів України?; 2) якщо йдеться про можливість вибору з числа всіх адвокатів, інформація щодо яких є в Єдиному реєстрі адвокатів України, то яким чином Центр з надання безоплатної вторинної допомоги має забезпечити участь у кримінальному провадженні адвоката, який не надає безоплатну вторинну правову допомогу (зокрема, як має вирішуватися узгодження оплати надання адвокатських послуг)?; 3) якщо ж все-таки йдеться про можливість вільного вибору адвоката, але виключно з числа тих, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, то чи можна такий підхід вважати забезпеченням права *вільного* вибору захисника?

6. На с. 131 авторка висловлює переконання, що практику суддів, які

відмовляють у приєднанні висновку експерта до матеріалів кримінального провадження тому, що він не відкривався в порядку ст. 290 КПК України, слід визнавати неправильною, оскільки відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК законодавець не зобов'язав сторону захисту надавати доступ до висновку експерта. Дійсно, відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК, сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які (а) речові докази або їх частини, (б) документи або копії з них, а також (в) надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Разом із тим виникає запитання про те, чи не допустив законодавець помилку, не включивши до зазначеного переліку й висновки експерта? І, якщо на думку дисертантки, положення ч. 6 ст. 290 КПК є свідомим законодавчим кроком, то чим можливо пояснити те, що законодавець не розповсюдив обов'язок відкриття матеріалів саме на висновки експерта, отримані стороною захисту?

Проте наведені вище дискусійні положення жодним чином не знижують високого наукового рівня дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором у дисертації, доволі повно відображені в авторефераті та опублікованих працях. Основні положення і результати дисертації знайшли відбиття у 20 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, 15 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столах.

ВИСНОВОК: дисертація Малахової Ольги Валентинівни «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково

обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробку концепції функціонування інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні. Дисертація повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – Малахова Ольга Валентинівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

**т.в.о. завідувача кафедри
кримінального та адміністративного
права і процесу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент**

І. А. Тітко

*Підпис д.ю.н. доцента
Тітка І.А. завідувача
вченої секретар*

Л.В. Пейва